

EDWARD RUTHERFURD

RUSLAND

De Fontein

Inhoud

	Woord vooraf	9
1	Woud en steppe	11
2	De rivier	54
3	De Tataar	155
4	De icoon	242
5	Ivan	247
6	De kozak	357
7	Peter	422
8	Catherina	506
9	Het duel	577
10	Vaders en zonen	676
11	Revolutie	741
12	Coda	875
13	Epiloog	881
	Dankbetuiging	895

Woud en steppe

ANNO DOMINI 180

De steppe was stil die nacht, evenals het woud. Zacht streek de wind over het land. In de hut, een van de zes die dicht bij elkaar stonden in de kleine nederzetting bij de rivier, lag een slapende moeder met haar kind. Ze voelde het gevaar niet.

Hoog aan de met sterren bezaaide zomerse hemel gleden af en toe wolken voorbij, in een trage processie en met een vage weerschijn van de wassende maan die naar het zuiden bewoog. Als ruiters kwamen de wolken uit het oosten, opbollend en wit, van wie weet welke eindeloze steppen, majestueus boven de kleine verzameling hutten op de rivieroever zwevend, om dan hun weg te vervolgen boven het donkere woud, dat ook geen einde leek te hebben.

Het gehucht lag op de zuidoostelijke oever van de rivier. Daar werd het bos van eiken en linden, naaldbomen en berken, geleidelijk aan minder dicht en maakte plaats voor open stukken en stroken grasland, aan de rand van de machtige steppe. Aan de overkant van de smalle rivier, op de noordwestelijke oever, was het donkere bos echter dicht en onaangetast.

De drie gezinnen die deze nederzetting bewoonden waren hier vijf zomers eerder gekomen. Ze troffen er een oude aarden omwalling aan, begroeid met struiken; ze hadden de begroeiing weggehaald en een houten palissade opgericht, waarbinnen de zes hutten werden gebouwd. Verderop in het bos waren rommelige kleine open plekken.

Enkele honderden meters stroomafwaarts werd het land aan weerszijden over een afstand van verscheidene kilometers moerassig.

Zacht streek de wind over het landschap, strelend over de boomtoppen, zodat de onderkant van de bladeren in het fletse schijnsel van de sterren oplichtte. Het water van de kronkelende rivier en de moerassen glansde tussen de bossen.

Er waren weinig geluiden, afgezien van de zacht ritselende bladeren. Hier en daar klonk gescharrel van kleine dieren of was de doffe hoeftred

van een hert te horen. Op een bepaalde plek dicht bij het moeras, overstemd door het eentonige kwaken van de kikkers, kon een scherp luisterend oor waarnemen dat een beer zich door krakende takken een weg langs de rand van het woud zocht. Maar bij het gehucht was alleen het ritselen van de bladeren te horen, en het onderbroken ruisen wanneer een windvlaag door de langgerekte roggeakker streek, als een huivering van het land.

De wind was er, en dan weer niet. Soms bleven de halmen onberoerd, en zwenkten dan in een andere richting, alsof de oostenwind even was gaan liggen, om dan opnieuw over de akker te strijken.

Het jaar was 180 – en toch ook weer niet. Dat wil zeggen, pas veel later kreeg dit jaar zijn getal, maar de christelijke kalender was toen nog niet in gebruik. Ver naar het zuiden, in de Romeinse provincie Judea waar Jezus van Nazareth leefde, hadden geleerde joodse rabbi's berekend dat dit het jaar 3940 was. En het was ook honderdtien jaar na de verwoesting van Jeruzalem. Elders in het Romeinse Rijk was dit het twintigste en laatste jaar van de regering van Marcus Aurelius en het eerste jaar van de alleenheerschappij van Commodus. In Perzië was dit het jaar 491 van het Seleucidische tijdperk.

Welk jaar was het dan hier, in dit kleine gehucht aan de rand van het bos? Voor de geschiedenis was het geen bepaald jaar. Vijf jaar eerder was de laatste dorpsoudste gestorven. Het gebruik om jaren een nummer te geven, zoals werd gedaan in de beschaafde wereld, was hier nog onbekend. En zelfs als het wel bekend was zou het toch geen nut hebben.

Want dit was het land dat ooit de naam Rusland zou krijgen.

Zacht streek de wind over het land.

Ze lag daar met haar kleine jongen. De zorgelijke gedachten van de afgelopen dag waren in haar slaap uit haar geest verdwenen, zoals de bleke wolken voorbij de rivier over het bos wegdreven.

In de hut lagen twaalf mensen te slapen. Vijf van hen, ook Lebed en haar kind, lagen op de brede plank die dwars boven de grote kachel was opgehangen. Op deze warme zomeravond brandde de kachel niet. De lucht rook naar de niet onaangename, gronderige geur van mensen die de hele dag hebben geoogst, vermengd met de verse geur van gras die door de vierkante opening in de wand naar binnen drong.

Ze lag aan het eind van de houten plank – een nederige positie – omdat ze de jongste vrouw van haar man was. Ze was zevenentwintig en

dus niet jong meer. Haar gezicht was breed en haar lichaam had al de vlezige ronding bij de heupen. Haar dikke, blonde haar hing over de rand van de plank omlaag.

Naast haar, in de kromming van haar arm, lag de kleine jongen, die vijf jaar oud was. De kinderen die ze eerder had gebaard, waren allemaal gestorven; daarom was deze zoon haar enige bezit.

Ze was vijftien toen ze trouwde en ze had altijd geweten dat haar man haar alleen had genomen omdat ze sterk was, want ze was hier om te werken. Maar ze klaagde vrijwel nooit. Hij was niet onvriendelijk en hoewel hij al veertig was, was hij nog altijd een rijzige, knappe man en zijn verweerde gezicht had iets teders, bijna weemoedig. En meestal als hij naar haar keek, begonnen zijn ogen te glanzen met een milde spot wanneer hij zei: ‘Daar komt mijn Mordviniaan.’

Bij hem was dat een blijk van genegenheid, maar bij de anderen niet.

Want Lebed was geen zuiver lid van de stam. De clan van haar echtgenoot beschouwde haar als een halfbloed: haar moeder was er immers een van het bosvolk. Een Mordviniaan.

Sinds het begin van de tijden strekten de wouden en moerassen zich honderden kilometers uit naar het noorden, een gebied dat werd bewoond door verspreide stammen van de Finno-Oegriase volkeren, waartoe ook de stam van Lebeds moeder behoorde. Mensen met een breed gezicht, mongoloïde trekken en een gelige huid. Ze jaagden en vissten in deze uitgestrekte gebieden en leidden een primitief bestaan in hun kleine hutten en uitgegraven holen. Tijdens de zonnwende vormden ze een kring en zongen, hoog en nasaal, voor de bleke zon die zich naarmate men verder naar het noorden trok amper liet zien in de winter en in de zomer het land geen nachtrust gunde. Het land bleef dan in een fletse schemering baden, terwijl de horizon leek te trillen.

De laatste tijd had de stam van haar echtgenoot – de mensen waren blank en spraken een Slavische taal – kleine kolonies in het noorden en oosten gevestigd, en in dit bos. Sommige groepen, zoals de clan van haar man, bebouwden akkers en hielden vee. Als deze Slaven en Finnen elkaar op de uitgestrekte vlakten ontmoetten was er zelden reden voor een conflict. Land en jachtgebieden waren er genoeg, zelfs al zouden er tien-duizend keer zoveel mensen wonen. Vaak werden huwelijken zoals dat van haar moeder gesloten. Maar de stichters van het dorp keken toch neer op het bosvolk.

Het was een grapje van haar echtgenoot dat hij haar aansprak met de naam van de grote stam Mordvinianen, en niet met de naam van de

kleine stam waartoe haar moeder behoorde. Daardoor leek ze meer een vreemde, hoewel ze toch voor de helft zuiver Slavisch bloed had. Het was zachtmoedige spot, al besepte ze dat het helaas de anderen in de clan voortdurend aanmoedigde op haar neer te kijken.

Dat gold zeker voor haar schoonmoeder. Al bijna dertien jaar torende de grote en machtige gestalte uit over Lebeds bestaan, als een dreigende wolkenbank aan de hemel. Soms, en ook wel eens dagenlang, leek het gezicht van haar schoonmoeder, dat wel iets weg had van dat van een leeuw met die grote wangen, sereen en zelfs vriendelijk. Maar als Lebed een kleine fout maakte, als ze een klos liet vallen of zure room morste, kon ze in woede uitbarsten. De andere vrouwen in het gezin hielden hun mond en keken naar de vloer of schichtig in haar richting. En Lebed wist dat ze blij waren dat die toorn niet op hen was gericht maar op haar, een buitenstaander. Na de woede-uitbarsting zei haar schoonmoeder kortaf dat ze weer aan het werk moest en wendde zich vervolgens tot de anderen:

‘Wat kun je ook van zo’n Mordviniaan verwachten?’

Het was te verdragen, maar haar eigen verwanten maakten het haar nog moeilijker. Haar ouders waren allebei een jaar geleden gestorven, zodat ze alleen met een jongere broer was achtergebleven. En hij was degene die haar een dag eerder aan het huilen had gemaakt.

Hij bedoelde het niet kwaad, maar hij kreeg voortdurend onenigheid met de dorpsoudste. Zijn brede, een beetje onnozele gezicht lachte altijd, zelfs wanneer hij dronken was. En hij leek maar twee wensen te hebben in het leven: op jacht gaan en het zijn kleine neefje naar de zin maken.

‘Kiy heeft jou niet nodig,’ zei Lebed tegen hem, ‘en ik ook niet als jij weigert de dorpsoudste te gehoorzamen.’ Maar het had geen enkele zin. Hij had een hekel aan het werk op de akker en verdween zonder toestemming dagenlang in het woud, terwijl de dorpelingen kwaad op hem mopperden. En dan opeens zag ze zijn gespierde, hoekige gestalte weer opdoemen, met wel een stuk of tien pelzen aan zijn riem en zoals altijd met die schaaachtige grijns op zijn gezicht. De dorpsoudste vervloekte hem en Lebeds schoonmoeder keek haar met hernieuwde afschuw aan, alsof zij verantwoordelijk was voor zijn gedrag.

En nu had hij in zijn onnozelheid tegen de kleine jongen gezegd: ‘De volgende keer als ik ga jagen, kleine Kiy, breng ik een berenjong voor je mee. Die kun je dan aan een touw vastleggen.’

‘Hoor eens, Mal,’ bracht ze hem in herinnering, ‘de oudste heeft gezegd dat je uit het dorp moet verdwijnen als je weer een keer ongehoor-

zaam bent.’ Als straf voor zijn ongehoorzaamheid had de dorpsoudste hem al verboden dat jaar nog op jacht te gaan.

Maar haar broer boog alleen zijn grote, blonde hoofd, nog steeds onnozel grijnzend, en hij zei niets.

‘Waarom zoek je geen vrouw en hou je op met die onzin?’ riep ze hem woedend toe.

‘Zoals je wilt, zus Lebed.’ Hij keek grinnikend naar de grond.

Hij zei het om haar uit te dagen, want vrijwel niemand in het dorp werd met zijn volledige naam aangesproken. De kleine jongen, die Kiy heette, werd gewoonlijk aangesproken met kleine Kiy. Haar eigen naam Lebed werd maar zelden gebruikt, want al sinds haar kinderjaren was ze bij iedereen bekend onder de koosnaam kleine Zwaan. Mal had ook een bijnaam, maar die gebruikten de mensen meestal alleen als ze boos op hem waren. Dan werd hij Luiebotten genoemd.

‘Luiebotten!’ riep ze woedend. ‘Sticht een gezin en ga aan het werk!’

Maar dat zou Mal nooit doen. Hij gaf er de voorkeur aan in een kleine hut te wonen, samen met twee oude mannen die zich niet meer nuttig konden maken, afgezien van wat jagen. Samen dronken ze mede, ze jaagden en visten, en de vrouwen bejegenden hen met verdraagzame spot.

Ze was twee keer naar hem toe gegaan die dag, de tweede keer in tranen, om hem op andere gedachten te brengen. Want hoewel hij haar alleen maar moeilijkheden bezorgde, hield ze toch van hem. Het zou eenzaam zijn als hij uit het dorp werd verbannen.

En iedere keer, ook al stonden er tranen in haar ogen, had hij alleen maar gegrinnikt, waarbij het zweet langs zijn brede gezicht drupte terwijl hij de zware balen hooi opstapelde.

Dat was de reden, aan het einde van de dag, dat het lang duurde voordat ze in slaap viel, en toen ze eindelijk weg sluimerde, was er nog steeds een dreigend voor gevoel in haar gedachten.

Maar nu had de nacht haar geest gekalmeerd en bevrijd van die gedachten. Onder haar ruwe effen hemd gingen haar borsten regelmatig op en neer. Door het open venster bewoog de bries zachtjes haar dikke blonde haar en dat van het kind.

Ze werd ook niet wakker toen de hond bij de deuropening rechtop ging zitten omdat twee schimmen voorbijgleden. Alleen de kleine jongen opende heel even zijn ogen. Er verscheen een slaperige glimlach op zijn gezicht, en als zijn moeder wakker was geweest, had ze zijn onder-

drukte siddering van opwinding gevoeld. Toen sloot hij zijn ogen weer, nog steeds glimlachend.

Spoedig zou hij het weten.

Zacht streek de wind over het land.

Maar waar was het gehucht, waar de rivier en het woud?

Om de betekenis van de magische plek te verklaren zijn meer woorden nodig.

De grote landmassa van Eurazië is door de geografie in twee gedeelten verdeeld: in het westen Europa, in het oosten Azië. Maar deze gebruikelijke indeling is misleidend. In feite is er een meer natuurlijke scheiding, en wel tussen noord en zuid.

Over dit enorme gebied, van Noord-Europa door Rusland en over de bevroren vlakten van Siberië tot aan het hooggelegen deel van China, dat in het noorden bijna aan Alaska grenst, strekt zich namelijk de grootste vlakte ter wereld uit.

De indrukwekkende vlakte in het noorden van Eurazië meet meer dan elfduizend kilometer van west naar oost. Vanaf de Atlantische Oceaan tot de Grote Oceaan bestaat deze vlakte uit een reeks grote platen die met elkaar verbonden zijn en een zesde deel van het landoppervlak op aarde vormen. In het noorden wordt dit gebied begrensd door de IJzsee. Van daar strekt de vlakte zich wel drieduizend kilometer uit met toendra's, wouden, steppen en woestijnen, tot aan de zuidelijke begrenzing. En deze grens deelt Eurazië in feite in twee gedeelten.

Het noordelijke Eurazië is een uitgestrekte vlakte, maar het zuidelijke deel omvat het Midden-Oosten, het oude Perzië, Afghanistan, India, Mongolië en China. De twee gedeelten worden van elkaar gescheiden door indrukwekkende bergketens, waartoe sommige van de hoogste toppen ter wereld behoren: van de Alpen in West-Europa tot de Aziatische Himalaya in het oosten.

Daarom is het moeilijk te begrijpen waarom Eurazië door de geografen ooit in Oost en West werd verdeeld.

Op ongeveer een derde van deze grote vlakte, ruwweg boven het huidige Afghanistan, ligt van noord naar zuid een lange rij lage, oude heuvels die van de toendra tot de woestijnrand reikt: de Oeral. Tegenwoordig wordt het een gebergte genoemd en vormt het de grens tussen Europa en Azië.

Maar in werkelijkheid rijzen deze heuvels, afgezien van enkele be-

scheiden bergtoppen, slechts enkele honderden meters op boven de vlakte. Zelfs met veel verbeeldingskracht kun je deze heuvelrug niet beschouwen als een begrenzing tussen twee continenten; in feite vormt hij eerder een rimpeling in deze oceaan van land. Er is geen grens tussen Europa en Azië; de vlakte is één geheel.

In het noorden van Europa is de vlakte vrij smal: slechts zo'n zeshonderd kilometer breed. Maar verder naar het oosten wordt het gebied steeds breder, als een wig. De noordgrens is de grote en koude Oostzee, onder het overhangende Scandinavië. De zuidgrens wordt gevormd door de prachtige Balkan en de Karpaten, die het noorden van Griekenland beschermen. En dan wordt de vlakte werkelijk breed.

Rusland: waar de vlakte eindeloos is.

Rusland: waar Oost en West elkaar ontmoeten.

Hier, aan het begin van Rusland, waaiert de machtige vlakte uit tot aan de Poolzee. In dit noordelijke land begint het grootste woud ter wereld, het koude en donkere gebied van sparren dat de taiga wordt genoemd en dat zich over duizenden kilometers uitstrekt tot aan de kusten van de Grote Oceaan. In het midden is de vlakte begroeid met een reusachtig gemengd bos en in het zuiden begint de uitgestrekte grassteppe die niet reikt tot aan een woestijn of aan een gebergte, maar tot aan prachtige zeekusten zoals die van de Middellandse Zee.

En de zuidgrens van Rusland wordt gevormd door de warme Zwarte Zee.

De Zwarte Zee, ten oosten van de Middellandse Zee, is in feite een groot meer. In het zuiden wordt het begrensd door een steile bergkam, als het ware een stuwdam; in het zuidwesten ligt de Balkan, meer naar het oosten de bergen van het huidige Turkije en in het zuidoosten de oprijzende Kaukasus. Tussen de Balkan en de bergen van Turkije is een smalle zeestraat die de Zwarte Zee met de Middellandse Zee verbindt. Aan de zijde van de Zwarte Zee heet deze verbinding de Bosporus, aan de zuidelijke kant de Dardanellen.

De zee is groot, wel negenhonderd kilometer van west naar oost, en ongeveer zeshonderd van noord naar zuid. Het bassin wordt gevoed door talloze rivieren, onder andere aan de westkant boven Griekenland door de statige Donau. Het water van de zee bevat zwavel, wat een reden kan zijn geweest om haar 'zwart' te noemen.

In het midden van de noordelijke oever, ver uitstekend in het warme water en in de vorm van een platvis, ligt een breed schiereiland, de Krim genaamd. Aan weerszijden daarvan, bijna zeshonderd kilometer van el-

kaar verwijderd, dalen twee enorme riviersystemen uit de verre wouden af door de steppe. Aan de westkant is dat de brede rivier de Dnjepr en in het oosten de machtige Don.

Tussen de rivieren de Dnjepr en de Don en vanaf de steppe boven de Zwarte Zee tot aan de noordelijke bossen ligt het enorme, oude Rusland.

Rusland, het land met vele grenzen.

Want de grote vlakke strekt zich nog verder uit, helemaal naar het oosten. Aan de zuidkant, ten oosten van de Zwarte Zee, verheft zich de hoge bergketen van de Kaukasus, negenhonderd kilometer lang. Beroemd om zijn wijnen en strijders:

Georgiërs, Armeniërs en vele anderen. De glanzende pieken reiken tot honderden meters hoger dan de toppen in de Alpen of de Rocky Mountains.

Dit gebergte eindigt bij een opmerkelijk fenomeen: een tweede binnenzee, in het zuiden afgeschermd door bergen. Deze zee heet de Kaspische Zee.

In feite is dit het grootste meer ter wereld, omdat de zee geen uitmonding heeft. Ze wordt omgeven door steppen, bergen en woestijnen, en verliest water door verdamping in de hete woestijnlucht. Deze zee wordt aan de noordkant gevoed door de bekendste rivier van Rusland.

Moeder Wolga.

De Wolga begint haar lange reis ver weg in de bossen van Centraal-Rusland. Daarvandaan beschrijft de rivier een wijde boog langs de bossen in het noorden, om dan af te buigen naar het zuiden, als in een omhelzing van het hart van Rusland. Vervolgens stroomt ze over de Euraziatische vlakke naar het zuidoosten, tot de rivier langzaam uit het bos komt en door de winderige steppe naar de woestijnkust van de Kaspische Zee vloeit.

Vorbij de Wolga strekt de vlakke zich verder uit en wordt steeds onherbergzamer. In het zuiden zijn grimmige woestijnen, in het noorden ligt de donkere taiga en de eeuwig bevroren bodem reikt tot ver naar het zuiden. Tot op heden zijn deze streken nauwelijks bewoond. Vorbij de Wolga, over de Oeral en over de bevroren vlakten van Siberië tot aan de kust van de Grote Oceaan is de afstand nog altijd vijfduizend kilometer.

En waar lag het dorp, bij de rivier en het bos?

Dat is gemakkelijk aan te duiden. Het gehucht lag aan de zuidelijke rand van de Russische steppe, enkele tientallen kilometers ten oosten van de grote rivier de Dnjepr en ruwweg vijfhonderd kilometer boven de

monding van de brede stroom in de noordwestelijke hoek van de warme Zwarte Zee.

Maar al mag het vreemd lijken, een reiziger die uit een ander land kwam en in die dagen vroeg hoe er te komen zou nauwelijks een sterfeling vinden die hem de weg kon wijzen.

De staat Rusland bestond toen namelijk nog niet. De oude beschavingen van het Oosten – China, India, Perzië – lagen allemaal ver weg, onder de hoge bergketen die de zuidgrens van de vlakke vormt. Voor hen was het lege gebied onbewoonbaar. In het westen had het machtige Romeinse Rijk zich uitgespreid langs alle kusten van de Middellandse Zee en in het noorden tot ver in Engeland. Maar Rome was nooit doorgedrongen voorbij de randen van het woud op de grote Euraziatische vlakte.

Want wat wist Rome van het woud? Alleen dat ten oosten van de Rijn oorlogszuchtige Germaanse stammen woonden, en dat in het noorden, bij de Oostzee, primitieve volkeren leefden – Balten, Letten, Esten en Litouwers – over wie slechts vage kennis bestond. Maar dat was alles. Van de Slavische gebieden voorbij die van de Germanen wist men weinig, en van de Finno-Oegriërs in de bossen die zich uitstrekten achter de Wolga was al helemaal niets bekend. Vanuit de Turkse en Mongoolse stammen in het verre Siberische achterland was nog nooit met een woord gerept over het bos en zelden had een fluistering geklonken over de steppe.

Wat wist Rome van de steppe? Het is waar dat Rome aan de oostkant van de Middellandse Zee zijn gebied had uitgebreid tot aan Armenië, onder de Kaukasus, en dat er eeuwenlang kleine havens bezet werden aan de noordkust van de Zwarte Zee, waar zeelieden naartoe voeren om huiden en slaven uit het binnenland te kopen, of voor ontmoetingen met karavanen die door de woestijn uit het mysterieuze oosten kwamen. Maar de grote vlakte achter deze plaatsen was *terra incognita*, een onbekend land van barbaarse stammen, gevaarlijke steppen en ondoorwaadbare rivieren. Lang voordat het kleine gehucht werd bereikt was de kaart van de klassieke wereld – van Herodotus, Ptolemeüs en Plinius – al begrensd en alleen bekend uit geruchten.

Ook de dorpelingen zelf konden niet aanduiden waar ze zich bevonden.

Zelfs tegenwoordig hebben de Russen, tot verwarring van vreemdelingen, moeite met de weg wijzen. Vraag eens of een weg naar het oosten of naar het westen loopt of hoe ver naar het noorden of naar het zuiden, en de Rus zal het niet weten. Waarom zou hij ook in dat eindeloze landschap, waar horizon na horizon volgt en het uitzicht altijd hetzelfde blijft?

Maar hij kan wel vertellen hoe de loop van de rivieren is.

De dorpingen wisten dat hun kleine stroom in een andere rivier uitmondde en dat deze een eind verderop samenvloede met de machtige Dnjepr. Ze wisten ook dat ergens, ver aan het einde van de zuidelijke steppe, de Dnjepr in zee stroomde.

Maar meer wisten ze niet. Slechts vijf van hen hadden de Dnjepr ooit gezien.

In feite kunnen we niet spreken van Rusland, omdat het nog niet als zodanig bestond, en evenmin is een nauwkeurige begrenzing aan te geven. We kunnen alleen zeggen dat het gehucht in het gebied lag boven de Zwarte Zee, ergens ten oosten van de Dnjepr en ten westen van de Don, iets ten oosten van het bos, een eindje ten westen van de steppe, aan een van de duizend niet in kaart gebrachte kleine waterlopen. Een nauwkeurigere aanduiding was niet mogelijk in dit ongerepte gebied.

Zacht streek de wind over het land en de zomernacht spande zich uit over de grenzeloze vlakte. Aan de westelijke kant van de grote vlakte viel de schemering in. Hier, in het zuidelijk gelegen gehucht, was de nacht diep en met sterren bezaaid; ver naar het noorden, aan het begin van het Arctische gebied, bleef een vaal poollicht. In het oosten, bij de Oeral, waren de kleine uurtjes van de nacht al begonnen, en in Centraal-Siberië brak de dageraad aan. Bij de kust van de Grote Oceaan was het al halverwege de ochtend en nog verder naar het noordoosten, dicht in de buurt van Alaska, was het middag. Grote weersystemen konden verdwalen boven de vlakte. Drieduizend kilometer ten noordoosten van het kleine gehucht bliksemde het tijdens zwaar onweer, maar hier was alles rustig.

En wie wist waar dreigende wolken over de bossen dreven, waar tentdoek wapperde op de steppe of waar vuren brandden in dat eindeloze gebied, in de verschillende uren van de nacht?

De kleine jongen glimlachte toen hij ontwaakte.

De bries drong door het open raam. Het zonlicht dat naar binnen viel, tekende een grote rechthoek op de lemen vloer.

‘Wakker, mijn kleine kereltje?’

Het brede gezicht van zijn moeder, dicht bij dat van hem. Achter haar bewogen mensen in de hut. In een hoek hing een wiegje aan een lange gebogen stok die bevestigd was aan de daksparran.

De ruimte binnen was groot. De wanden, gemaakt van klei in een

houten raamwerk, hadden een grauwe kleur. Dat kwam doordat er in het plaggendak van deze hut geen schoorsteen was, evenmin als in de andere hutten van het gehucht. De rook van de grote haard kon de hele ruimte vullen, voordat een klein luik in de zoldering werd geopend. Het was een manier om de hut snel te verwarmen en voor de bewoners waren de donker geworden wanden vertrouwd en behaaglijk. Maar vandaag brandde er geen vuur in de haard. De lucht was schoon en binnen was het aangenaam koel.

De hut telde nog twee andere vertrekken: achter de haard was een gang die naar de toegang leidde, en aan de andere kant van deze gang was een grotere ruimte die gebruikt werd als werkplaats en magazijn. Daar stonden een weefgetouw, enkele vaten, schoffels en sikkels, en aan het plafond was op een ereplaats de bijl van de meester van het huis opgehangen. Het hele gebouw, met een raamwerk van eiken stutten, was ongeveer dertig centimeter in de grond verzonken, zodat er een tree naar beneden was bij de toegang. Lebed waste het gezicht van haar zoon met water uit een aarden kruik. Hij keek langs haar heen naar de strook zonlicht op de vloer.

Maar zijn gedachten waren ergens anders.

Ze lachte toen ze zag dat hij naar de zonbeschenen vloer keek. ‘Wat zeggen we over het zonlicht?’ vroeg ze zacht.

*‘Zoete melk gemorst
Op de vloer
Kan niet met een mes
En ook niet met je tanden
Ooit weer in de kan.’*

Hij zong gehoorzaam, uit het raam kijkend. De wind streek door zijn blonde haren.

‘En over de wind?’

*‘Vader heeft een sterk paardenspan
Dat niemand tegenhouden kan.’*

Hij kende al een stuk of tien van zulke rijmpjes. De vrouwen kenden er wel honderden: raadsels, woordspelletjes en spreekwoorden. Door middel van deze ontelbare zegswijzen konden de eenvoudige mensen spelen met hun Slavische taal.

Ze zou hem spoedig laten gaan, want hij wilde zo graag naar de deur. Zou het berenjong er zijn?

Ze inspecteerde snel zijn tanden. Hij had twee melktanden verloren, maar er groeiden al twee nieuwe. Eén tandje zat los, maar er ontbrak verder niets aan zijn gebit. Ze liet hem gaan.

Hij rende naar de gang en verder naar de buitendeur.

Tegenover de hut was een moestuin, waar hij de vorige dag zijn moeder had geholpen een grote knolraap te oogsten. Een man was bezig landbouwgerie in te laden in een oude houten kar met lompe wielen, die elk uit een stuk hout waren vervaardigd. Links, wat verder naar de rivier, was een klein badhuis. Het was daar drie jaar geleden gebouwd en niet bestemd voor de dorpelingen, die over een groter badhuis beschikten, maar voor de voorouders. Kiy wist dat de doden, net als de levende mensen, graag een stoombad namen, ook al kon je hen niet echt zien. En zoals iedereen hem ondanks zijn jonge leeftijd duidelijk had gemaakt: de voorouders werden heel boos als ze ergens niet aan mee mochten doen.

‘Jij zou toch ook niet willen dat de mensen jou vergeten als je dood bent, nietwaar?’ had een van zijn vaders vrouwen hem gevraagd. Kiy dacht dat hij inderdaad niet vergeten wilde worden en niet afgesloten wilde raken van de hechte gemeenschap in het dorp.

Hij wist dat de doden er waren en naar hem keken, zoals hij ook wist dat in de grond, in een hoek van de schuur voor het huis van de dorpsoudste, klein en verschrompeld de *domovoi* leefde, de grootvader van zijn vader, wiens geest gezag had over alles wat er in het dorp gebeurde.

Hij stapte naar buiten. Niets te zien. Vervolgens keek hij om zich heen: de badhuizen, de hutten, alles was hetzelfde en nergens was een spoor van het berenjong. Kiy’s gezicht betrok; hij kon het amper geloven. Had hij Mal en de oude man niet voorbij zien komen in de nacht?

De man bij de kar, een broer van een van zijn stiefmoeders, keek naar hem om.

‘Waar zoek je naar, kleine jongen?’

‘Nergens naar, oom.’ Hij wist dat hij niets moest zeggen.

Hij voelde zijn maag ineenkrimpen en de heldere ochtendhemel leek opeens grijs. Hij wou dat hij warme tranen van opluchting kon huilen, maar aangezien Mal hem geheimhouding had laten zweren, beet hij in plaats daarvan op zijn lip en keerde bedrukt terug naar de hut.

Binnen schold zijn grootmoeder ergens om naar de andere vrouwen, maar daar was hij wel aan gewend. Hij zag de tamboerijn van zijn moeder, met die mooie rode kleur, in een hoek hangen. Hij vond de kleur

prachtig, want die was warm en vriendelijk. En het was vanzelfsprekend dat hij zo dacht, want in de Slavische taal wordt hetzelfde woord gebruikt voor zowel 'rood' als 'mooi'. Hij keek naar het gezicht van zijn grootmoeder, hoe groot haar wangen waren; ze deden hem aan twee zijden spek denken. Ze zag dat hij haar aanstaarde en ze keek verwijtend terug, zwijgend, zodat zijn moeder zou begrijpen dat hij stoorde.

'Ga naar buiten, Kleine Kiy,' zei zijn moeder tactvol.

Toen hij weer naar buiten stapte zag hij Mal.

Het was geen goede nacht geweest voor Mal. Samen met een van de oudere jagers had hij in het bos een val gezet voor het berenjong en hij zou het ook gevangen hebben als hij niet op het laatste moment een verkeerde beweging had gemaakt waardoor hij door de woedende moederbeer verjaagd was. Mal kreeg een kleur als hij er weer aan dacht.

Hij had zich voorgenomen deze dag te helpen met hooien, om de aandacht van de oudste te trekken met zijn vlijt en om moeilijke gesprekken met Kiy te vermijden.

Het kwam niet in de kleine jongen op dat zijn oom haastig de hut in liep om hem te ontlopen. Kiy rende naar hem toe en keek vol verwachting op.

Mal keek schuldbevestigend naar links en naar rechts. Gelukkig was er nu niemand bij de kar en ze waren alleen.

'Heb je hem meegebracht? Waar is hij?' riep Kiy. Nu hij zijn oom zag kreeg hij weer nieuwe hoop.

Mal aarzelde.

'Hij is in het bos,' zei hij ontwijkend.

'Wanneer breng je hem dan hierheen? Vandaag nog?' Kiy's ogen schitterden van opwindning.

'Spoedig, wanneer de winter komt.'

Het gezicht van de kleine jongen betrok en hij keek teleurgesteld en niet-begrijpend. Winter? De winter leek wel een half mensenleven weg.

'Waarom?'

Mal dacht even na. 'Ik had hem te pakken. Hij liep naast me, met een touw om zijn nek, Kleine Kiy. Maar toen voerde de wind hem weg. Ik kon er niets aan doen.'

'De wind?' Kiy's mond viel open. Hij wist dat de wind de oudste van alle goden was. Zijn oom had hem vaak verteld: 'De zon is groot, Kiy, maar de wind is ouder en groter.' De wind blies overdag, maar ook 's nachts, als de zon verdwenen was. De wind blies wanneer hij wilde, over de eindeloze vlakke.

‘Waar is hij nu?’

‘Ver weg, in het bos.’

Kiy keek diep teleurgesteld.

‘Maar de sneeuwvrouwen zullen hem terugbrengen,’ zei zijn oom troostend. ‘Wacht maar af.’

Waarom moest hij liegen? Mal keek neer op zijn kleine neefje, vol goed vertrouwen, en hij wist het best. Het was om dezelfde reden dat hij bij de twee oude mannen woonde en de dorpsoudste trotseerde. Het was omdat de anderen hem verachtten en, erger nog, omdat hij zich schaamde over zichzelf. Ik ben dom en waardeloos, dacht hij. Ja, en lui ook. Hij had zich voorgenomen deze dag hard te werken op de akker, maar nu wilde hij liever naar het bos en de waarheid van zijn slechte karakter ontvluchten. Mal voelde dat zijn vastberadenheid snel verminderde.

Toch was er misschien nog hoop.

‘Ik weet wel waar de wind hem verborgen houdt,’ zei hij.

‘Echt waar? Hoe weet je dat?’ Kiy’s gezicht verhelderde. ‘Zeg het dan?’

‘Diep in het bos, in het land van Drie-keer-Negen.’

‘Kun je daar naartoe?’

‘Alleen als je de weg kent.’

‘En ken je die weg?’ Een jager zoals zijn oom zou zeker de weg kennen, zelfs naar de betoverde streken. ‘Waar is het dan?’ wilde Kiy weten.

Mal grinnikte. ‘Naar het oosten. Heel ver naar het oosten. Maar ik kan er in een dagreis zijn,’ pochte hij. En even geloofde hij dat zelf.

‘Wil je hem dan gaan halen?’ smeekte de kleine jongen.

‘Misschien doe ik dat wel, ooit.’ Mal keek ernstig. ‘Maar dat is ons geheim. Geen woord erover tegen de anderen.’

Kiy knikte.

Mal liep verder, blij dat hij zich uit de ongemakkelijke situatie had gered. Misschien zou hij binnen enkele dagen weer een val voor het berenjong zetten. Hij wilde de kleine jongen niet teleurstellen, omdat die hem vertrouwde. Hij zou wel iets bedenken.

Mal voelde zich beter. Hij zou vandaag op het veld gaan werken.

Kiy keek hem bedremmeld en peinzend na. Hij had de vrouwen horen lachen om zijn oom Mal. En de mannen vervloekten hem. Hij wist dat ze hem Luiebotten noemden. Zou het dan toch waar zijn dat Mal niet te vertrouwen was? Kiy keek op naar de blauwe hemel en vroeg zich af wat hij nu zou doen.

De rij vrouwen spreidde zich op de gouden akker uit in een brede V, als een zwerm zwaluwen aan de zomerse hemel.

In het midden, waar twee rijen vrouwen bijeenkwamen, bewoog de zware gestalte van Lebeds schoonmoeder. De vrouw van de oudste was de afgelopen winter gestorven, en nu was zij de oudste vrouw in de gemeenschap.

Het was een warme dag. Ze hadden al enkele uren gewerkt en nu was het bijna middag. Voor dit werk droegen de vrouwen alleen een eenvoudige linnen schort en vormeloze schoenen, gemaakt van boombast. Ze hadden allemaal een sikkkel.

Terwijl ze langzaam over de langgerekte akker met rogge vorderden werd er gezongen. Eerst zong de oudste vrouw een regel en dan vulden de anderen achter haar het lied aan, zingend met hoge, nasale stemmen die soms schel en soms klaaglijk klonken.

Lebed was erg bezweet, maar ze voelde zich prettig zoals ze werkend in een gestaag ritme in de zon werkte. Hoewel ze soms onaardig tegen haar deden waren alle andere vrouwen verwant met haar: een andere echtgenote, de zuster van een echtgenote, de zusters van haar eigen man en hun dochters, nichten en tantes. Voor elk van hen bestond een benaming die duidelijk aangaf hoe de verwantschap lag en de erbij behorende graad van eerbied, al werd daar gewoonlijk een verkleinwoord aan toegevoegd, zoals alle Slaven graag doen, waardoor de benaming een liefkozende klank krijgt. 'Kleine moeder', 'kleine nicht', hoe zou iemand anders tot een menselijk wezen kunnen spreken, hier op deze onmetelijke en eindeloze vlakke?

Dit was haar volk. Ze mochten haar dan Mordviniaan noemen, ze hoorde toch bij de anderen. Dit was de gemeenschap, de *rod* zoals het volk in het zuiden dat noemde, of de *mir*, verder naar het noorden. Het land en het dorp waren van hen allemaal, alleen de huishoudelijke bezittingen van een man waren zijn eigendom en de stem van de dorpsoudste was wet.

Nu riep haar schoonmoeder de andere vrouwen en moedigde hen aan met zachte, liefkozende namen.

'Kom, mijn dochters, mijn zwanen,' riep ze. 'Laten we gaan rapen.' Zelfs Lebed wenkte ze vriendelijk met: 'Kom, mijn kleine zwaan.'

In zekere zin hield Lebed ook van haar. 'Eet wat er gekookt is en luis-ter naar wat er gezegd wordt,' hield de oudere vrouw haar altijd streng voor. Maar afgezien van haar woede-uitbarstingen kon ze soms ook wel vriendelijk zijn.

Lebed keek over de akker. In de verte, een paar honderd meter verderop, waren haar echtgenoot en de andere mannen bezig hooi op karren te

laden. Haar broer werkte daar ook. Aan de zijkant van het veld rustten de oudste drie vrouwen uit. Ze keek of ze Kiy ergens zag. Hij had even eerder bij de drie vrouwen gezeten, maar misschien was hij bij de mannen gaan kijken.

*‘De gouden zon staat aan de hemelboog
Vochtige Moeder Aarde wordt nooit droog.’*

De vrouwen zongen en zwaaiden met hun sikkels, en weer bukten ze zich, als in gebed voor de grootste godin die hen allen voedde: Vochtige Moeder Aarde.

De grote godin van de Slaven nam haar mooiste gedaante aan in dat gebied. Het gehucht lag namelijk aan de rand van de vruchtbaarste streken in de wijde vlakte: de zwarte aarde.

Op de Euraziatische vlakte kon niets de vergelijking daarmee doorstaan.

In het noorden, onder de toendra, was de bodem veenachtig met schrale klei, slechte grond om te worden bebouwd. Dichterbij, in de wouden, waren de zandige *podzol*-bodems, grijs onder de lootbossen en bruiner onder de bossen verder naar het zuiden. Deze bodem leverde ook een schrale oogst op, maar verder naar de steppegordel was de aarde heel anders. Dit was de zwarte aarde, de *tsjernozem*, glanzend, zacht en dik, rijk als honing. En deze aarde strekte zich uit, honderden kilometers ver, van de westelijke kusten bij de Zwarte Zee naar het oosten, voorbij de Wolga tot ver in Siberië. De Slaven die aan de bosrand woonden hoefden alleen een stuk akker kaal te maken, waarna men er voortdurend kon oogsten; op deze rijke grond konden gewassen vele jaren na elkaar worden geogst voordat de bodem uitgeput raakte. Dan bleven de akkers braak liggen en raakten overwoekerd met gras, terwijl een andere akker werd bewerkt. Het was een primitieve en verkwistende manier van landbouw, maar op de *tsjernozem* kon een dorpsgemeenschap lang in leven blijven zonder dat men moest verhuizen naar nieuwe vruchtbare gebieden. En wie zou zich druk maken over verkwisting: de vlakte en de bossen waren toch onbegrensd?

Toen de vrouwen tussen twee liederen zwegen zagen ze Mal naar hen toe komen. Zijn gezicht was rood en bezweet.

‘Daar komt Luiebotten, op zoek naar nog wat werk,’ riep een van de vrouwen spottend. Zelfs haar schoonmoeder lachte en Lebed moest onwillekeurig glimlachen. Aan de schuldbewuste uitdrukking op Mals ge-

zicht was duidelijk te zien dat hij was weggeslopen met een of ander smoesje, omdat hij wilde uitrusten. Lebed was alleen verbaasd dat haar zoontje niet bij hem was.

‘Waar is kleine Kiy?’ vroeg ze.

‘Weet ik niet. Ik heb hem vanochtend nog niet gezien.’

Ze fronste. Waar kon de jongen zijn? Ze keek om en riep naar haar schoonmoeder.

‘Mag ik gaan kijken waar kleine Kiy ergens zit? Hij is weggelopen.’

De forse vrouw keek onverstaanbaar op naar Lebed en haar nietsnut van een broer. Toen schudde ze haar hoofd. Er moest nog veel werk worden gedaan. ‘Ga jij maar aan de oude vrouwen daar vragen waar dat joch ergens is,’ zei ze tegen Mal.

‘Goed,’ zei hij inschikkelijk en hij kuierde naar de rand van de akker.

Mal vond het altijd leuk om het leven van verschillende dorpingen met elkaar te vergelijken. De mannen hadden een spannender leven, al was het korter. Een man werd sterk, of hij nu dik of mager was, en als zijn krachten verminderden stierf hij meestal plotseling. Maar bij vrouwen was het anders. Eerst bloeiden ze op, met een lichte huid, slank en sierlijk als een hert, en dan werden ze zonder uitzondering allemaal dikker. Eerst bij de heupen, zoals bij zijn zuster ook het geval was, dan bij het middenrif en de benen. En ze werden altijd plomper en ronder, gebruind door de zon, als een peer of een appel, jaar na jaar, tot ze een massieve gestalte hadden zoals Lebeds schoonmoeder. Daarna begonnen de vrouwen, nog steeds met hun ronde vormen, geleidelijk aan te krimpen, tot ze op hoge leeftijd zo gerimpeld waren als de bruine pit in een noot. Zo bracht de *baboesjka* met haar rimpelige verweerde gezicht en helderblauwe ogen haar laatste jaren door, als een afgevalen kastanje, en zonk dan weg in de grond. Dat was het patroon voor alle vrouwen. Ook zijn zuster Lebed zou die levensweg tot het einde volgen. Als hij naar een oude *baboesjka* keek voelde hij altijd een opwelling van genegenheid.

Er zaten drie *baboesjki* aan de rand van de akker. Met een vriendelijke glimlach sprak hij hen aan.

Lebed zag hem praten en ze vroeg zich af waarom het zo lang duurde. Eindelijk keerde hij grijnzend terug.

‘Ze zijn al oud,’ legde hij uit, ‘en een beetje verward. De een zegt dat Kiy met de andere kinderen is teruggegaan naar het dorp, de tweede meende dat hij naar de rivier was gelopen, en de derde dacht dat hij naar het bos ging.’

Ze zuchtte. Ze kon zich niet voorstellen waarom Kiy naar het bos was

gegaan en ze betwijfelde dat hij naar de oever was gelopen. De andere kinderen waren weer in de hut en een van de meisjes lette op hen. Waarschijnlijk was Kiy daar ook.

‘Ga eens kijken of hij in het dorp is,’ vroeg ze aan Mal. En aangezien dat beter was dan werken, deed hij meteen wat ze had gevraagd.

De vrouwen zongen weer tijdens het werk. Lebed hield van het lied, want al klonk het traag en klaaglijk, de melodie was prachtig en het leidde haar bezorgde gedachten af.

*‘Boer, je zult sterven
Ploeg je stukje aarde
Water noch vuur
Zal een troost zijn
In je laatste uur
En evenmin is de wind
Dan nog je vriend.*

*In de aarde
Is je einde
Laat die aarde
Zijn je vriend.’*

De lange rij vrouwen bewoog langzaam naar voren, steeds stilhoudend om de rijpe aren af te snijden. Overal op de akker klonk het zachte, ruisende geluid van de sikkels die de bruine halmen afsneden. Er hing een zoetige geur boven het veld, en Lebed had zoals wel vaker een half tevreden, half weemoedig gevoel, alsof een deel van haar verloren was en niet kon ontkomen aan dit trage, harde bestaan op de eindeloze vlakke. Half weemoedig omdat ze hier voor eeuwig gevangen was, en half tevreden omdat ze te midden van de anderen was. Zoals haar leven verliep, zo moest het toch zijn?

Er verstreek enige tijd voordat Mal terugkeerde. Op zijn gezicht was nog altijd de schaapachtige grijns, maar ze meende toch iets van ongerustheid te zien.

‘Was hij er niet?’

‘Nee, ze hebben hem niet gezien.’

Dat was vreemd. Ze had verondersteld dat Kiy bij de anderen was. Nu werd ook zij ongerust. Weer riep ze naar haar schoonmoeder.

‘Kleine Kiy is niet thuis. Laat me hem gaan zoeken.’

Maar de oudere vrouw keek haar alleen schamper aan.

‘Kinderen zijn zo vaak weg. Hij komt heus wel weer terug.’ En ze voegde er wat venijniger aan toe: ‘Laat je broer maar naar hem gaan zoeken. Hij heeft toch niets beters te doen.’

Lebed boog teleurgesteld haar hoofd.

‘Ga naar de rivier, Mal, en kijk of hij daar ergens is,’ zei ze. Nu liep hij sneller weg.

Het werk vorderde gestaag. Spoedig zou het tijd zijn om te rusten. Ze had zo’n vermoeden dat haar schoonmoeder hen wat langer aan het werk hield, als excuus voor het feit dat ze geen toestemming had gegeven hem te gaan zoeken. Ze keek op van haar werk naar de horizon, die leek te spotten en haar even bits als haar schoonmoeder in herinnering leek te brengen: ‘Je kunt niets doen – de goden hebben alles al voorbestemd, zoals het moet zijn.’ Weer bukte ze zich.

Mal keerde al na enkele minuten terug. Hij keek bezorgd.

‘Hij is niet naar de rivier gegaan.’

‘Hoe weet je dat?’

Mal had de oude man ontmoet met wie hij op jacht ging en die had tegen hem gezegd dat hij al de hele ochtend op de oever was. De oude man zou Kiy zeker gezien hebben als hij daar was geweest.

Lebed voelde een steek van angst.

‘Ik denk dat hij naar het bos is gegaan,’ zei Mal.

Het bos. Kiy was daar nooit alleen geweest, want ze was altijd met hem meegegaan. Ze keek haar broer geschrokken aan.

‘Waarom?’

Mal leek slecht op zijn gemak.

‘Dat weet ik niet.’

Het was duidelijk dat hij loog, maar ze wist dat het niet verstandig was hem nader aan de tand te voelen.

‘Welke kant kan hij op gegaan zijn?’

Mal dacht na. Hij herinnerde zich wat hij dom genoeg tegen de kleine jongen had gezegd: naar het oosten, ver naar het oosten, maar ik kan er in een dagreis zijn.

‘Ik denk dat hij naar het oosten is gelopen.’ Mal bloosde. ‘Waarheen weet ik niet.’

Lebed keek hem woedend aan.

‘Hier, pak aan!’ Ze duwde de sikkel in zijn hand. ‘Aan het werk,’ beval ze.

‘Maar dat is vrouwenwerk!’ protesteerde hij.

‘Aan het werk, ezel!’ schold ze en ze beende met grote passen naar haar schoonmoeder. De andere vrouwen barstten in lachen uit toen ze het tafereel zagen. ‘Laat me naar kleine Kiy gaan zoeken,’ smeekte ze weer, ‘mijn broer heeft hem naar het bos gestuurd.’

Eerst keek haar schoonmoeder haar niet aan, maar staarde over de akker. De mannen hadden hun werk onderbroken en een paar, ook de man van Lebed en de dorpsoudste, liepen in hun richting.

‘Tijd om te rusten,’ kondigde ze aan en daarna zei ze kortaf tegen Lebed: ‘Je kunt gaan.’

Toen haar man en de oudste bij haar stonden vertelde Lebed in het kort wat er was gebeurd. De dorpsoudste was een grote man met een grijze baard. Hij had een ongeduldige blik in zijn ogen en leek niet erg geïnteresseerd. Maar op het vriendelijke gezicht van haar man verscheen een bezorgde uitdrukking. Hij keek de oudste aan.

‘Zal ik ook gaan zoeken?’

‘Die jongen komt heus wel terug. Zo ver zal hij niet weggelopen zijn. Laat haar maar gaan zoeken.’ De man zei het op verveelde toon.

Ze zag de opluchting op het gezicht van haar man. Ze begreep het. Hij had nog andere vrouwen en kinderen over wie hij zich zorgen kon maken.

‘Ik ga nu,’ zei ze zacht.

‘Als je niet terug bent als we weer aan het werk gaan kom ik je achterna,’ beloofde hij met een glimlach.

Ze knikte en liep weg.

Het was aangenaam en vertrouwd in het bos. Aan de stralend blauwe hemel gleden grote witte wolken traag voorbij, glanzend in de ochtendzon. De wolken kwamen uit het oosten, over het groene woud, van wie weet welke verre steppen. Aan de rand van het bos, waar de kleine jongen liep, streek de wind zacht over het hoge gras, zodat het fluisterde. Een stuk of zes koeien graasden in de schaduw.

Het was al een tijdje geleden dat Kiy ongemerkt was weggelopen bij de oude vrouwen. Nu liep hij opgewekt over het vertrouwde pad dat steeds verder het bos in leidde. Hij was zich van geen gevaar bewust.

De hele morgen moest hij aan het berenjong denken. Oom Mal wist waar het dier ergens was: in het betoverde koninkrijk, ver naar het oosten. Maar hij had toch ook gezegd dat het in een dagreis te bereiken was? Toch, zo jong als hij was, wist Kiy dat zijn oom daar nooit naartoe zou gaan. En hoe meer hij daarover nadacht, des te zekerder wist hij wat hem te doen stond.

Naarmate het warmer werd in de loop van de lange ochtend begon de akker waar de vrouwen aan het werk waren te zinderen in de hitte. Kiy had heen en weer gelopen zonder een bepaald doel, tot hij in een soort roes raakte en door een onzichtbare hand naar het bos werd geleid.

Hij kende de weg. Oost betekende weg van de rivier, langs het pad waar zijn moeder en de vrouwen paddenstoelen zochten. Aan het einde van de zomer zouden ze daar ook bessen plukken. Het oosten was waar de witte wolken vandaan kwamen.

Hij wist niet hoe ver het was, maar als zijn oom daar in een dag kon zijn, kon hij het ook.

Of misschien in twee dagen, dacht hij vol zelfvertrouwen.

En zo, gekleed in een wit hemd met een buikriem, aan zijn voeten de schoenen van berkenbast en in zijn hand nog een halm die hij op de akker had geplukt, liep de kleine jongen met een dromerige zelfverzekerdheid over het bospad.

Het was bijna een halve kilometer naar de plek waar de vrouwen paddenstoelen plukten. Daar groeiden meer dan twaalf verschillende soorten, verscholen in de schaduw, en hij glimlachte tevreden toen hij daar aankwam. Hij was nooit voorbij deze plek geweest, maar hij liep dapper verder.

Het smalle pad volgde een helling naar beneden, soms over een tapijt van dennennaalden, soms over boomwortels waaraan geknaagd was, en dan weer omhoog. Hij zag dat hier minder dennenbomen groeiden, tussen de eiken en de berken, maar er waren wel meer essen te zien. Eekhoorns keken vanuit de bomen argwanend op hem neer. Eentje zat er op het pad en leek weg te willen vluchten, maar bleef toch zitten, kauwend op een bolster. Het kreupelhout werd minder dicht, en overal was het rustig. Het pad was hier met gras begroeid. Na enkele honderden meters boog het naar rechts af en dan weer naar links. De dennenbomen stonden dicht bij elkaar.

Kleine Kiy was tevreden. Hij was opgewonden door het avontuur en de gedachte naar een onbekend gebied te lopen.

Toen hij nog een kilometer verder had gewandeld, werd het pad smaller tussen de bomen. Hij liep dapper verder, maar de bomen stonden hier steeds dicht op elkaar. Opeens rook hij een zurige veenlucht en vlak naast zich zag hij een donkere poel.

De poel was niet erg groot, ongeveer drie meter breed en tien meter lang. Het oppervlak was roerloos, beschermd door de bomen die er dicht omheen oprezen. Terwijl hij stond te kijken bracht een windvlaag een

rimpeling op het water. De rimpeling kwam in zijn richting en eindigde zonder geluid tegen de donkere oever en de hompen veen.

Hij wist wat dat betekende. Hij tuurde naar het water en keek toen op zijn hoede om zich heen.

In de stille poel loeren de duivels.

Dat zeiden de grote mensen in het dorp. Ze waren er zeker van dat daar waternimfen – *roesalki* – huisden, en als je niet voorzichtig was kwamen ze tevoorschijn om je dood te kietelen. ‘Dus laat een *roesalka* je nooit grijpen, kleine Kiy,’ had zijn moeder lachend gewaarschuwd. ‘Jij kunt zo slecht tegen kietelen dat je er snel bent geweest!’

Terwijl hij nauwlettend naar het wateroppervlak keek liep de kleine jongen om de gevaarlijke poel heen en hij was blij toen het pad weer verder voerde. De bomen groeiden hier wat minder dicht op elkaar en er waren meer eiken. Het pad slingerde zich tussen de bomen door en hij kwam bij een grote open plek. Het hoge gras bewoog traag in de wind. Rechts stonden enkele zilverberken. Kiy bleef staan.

Wat was het hier stil. De blauwe hemel was leeg. In welke richting moest hij verder?

Het oosten lag recht voor hem. Hij begon weer te lopen.

Voor het eerst wenste hij dat hij niet alleen was. Hij keek over de open plek. Misschien, hoopte hij, zou zijn moeder plotseling verschijnen. Het leek zo vanzelfsprekend dat ze er zou zijn, omdat hij daar ook was. Maar hij zag haar niet.

Hij ging weer verder en liep ongeveer tien minuten tussen de bomen door. Er was geen pad meer en het korte gras onder de berken was niet betreden door mens of dier. Het bos was vreemd verlaten. Hij bleef onzeker staan. Moest hij teruggaan? De vertrouwde akker en de rivier leken nu heel ver weg. Opeens wilde hij terug, maar toen herinnerde hij zich de stille verborgen poel, met de *roesalki* die daar op hem loerden.

De bomen stonden dicht op elkaar, hoog en beangstigend; het daglicht werd afgeschermd, zodat hij maar kleine stukjes van de hemel kon zien tussen het bladerdek, alsof de blauwe hemelschaal in duizend scherven was gebroken. Hij keek op en weer aarzelde hij. Maar hoe moest het dan met het berenjong? Hij wilde niet opgeven. De kleine jongen beet op zijn lip en liep verder.

Toen meende hij een stem te horen.

‘Kleine Kiy...!’ De kreet van zijn moeder echode zacht tussen de bo-

men. ‘Kiy, mijn kleine jongen!’ Ze had hem geroepen. Een glimlach verhielderde zijn gezicht en hij keerde zich vol verwachting om.

Maar ze was er niet. Hij luisterde en riep haar, om daarna weer ingespanspannen te luisteren.

Alleen de stilte. Het was alsof hij zijn moeders stem nooit had gehoord. Een windvlaag deed de bladeren ruisen en enkele takken bewogen krandend. Was die stem alleen de wind geweest? Of probeerden de *roesalki* uit de poel hem te lokken?

Met een bedrukt gezicht liep hij verder.

Soms viel een zonnestraal door de bladeren op zijn blonde haar, terwijl hij zich een weg zocht tussen de hoge bomen. En af en toe kreeg hij het gevoel dat er vreemde ogen naar hem keken, ogen van stille gestalten, bruin en grijs, loerend tussen de schaduwen. Maar als hij goed keek zag hij niets.

Vijf minuten later kwam er een eind aan zijn wandeling.

Hij was net blijven staan om te zien of er ergens iets bewoog, toen hij opeens een schelle kreet boven hem hoorde. En toen hij verschrikt omkeek stooft er een donkere schim door het kreupelhout.

‘Dat is Baba Jaga!’ riep hij geschrokken uit.

Het was een begrijpelijke gedachte, want elk kind was bang voor Baba Jaga, de heks. Je wist maar nooit wanneer ze je vond als ze in haar vizel door de lucht vloog, haar lange voeten en handen als klauwen uitgestrekt, klaar om kleine jongens en meisjes te grijpen, mee te nemen en te koken. Je wist het nooit. Kiy staarde vol afgrijzen in de richting van de schim.

Maar het was alleen maar een vogel, die wild fladderend tussen de bladeren verdween naar de hogere takken.

De schrik was te veel voor Kiy en hij beefde onbeheerst over zijn hele lichaam. Hij barstte in tranen uit, ging op de grond zitten en riep om zijn moeder, telkens weer. Maar toen er lange en stille minuten verstreken waren zonder dat er iets bewoog hilde hij niet meer en kalmeerde.

Het was alleen maar een vogel. Wat had zijn oom hem vaak verteld? *De jager heeft niets te vrezen in het bos, kleine Kiy, als hij maar voorzichtig is. Alleen vrouwen en kinderen zijn bang in het bos.* Langzaam kwam hij overeind en aarzelend begon hij weer voorzichtig door het donkere bos te lopen.

Het duurde niet lang voordat hij merkte dat links een ander landschap begon, waar het bos minder dicht was en het daglicht gemakkelijker kon doordringen. Er leek een gouden gloed over de aarde te liggen en omdat hij daardoor aangetrokken werd liep hij in die richting.

Het was daar ook warmer. De bomen waren minder hoog. Tussen de stammen groeiden weelderig gras en struiken, en er groeide ook mos. Kiy voelde de warme zon op zijn gezicht, hij hoorde insecten zoemen en even later werd hij door een mug gestoken. Hij kreeg weer nieuwe moed. Voor zijn voeten schoot een groene hagedis snel weg in het gras.

Hij was zo blij met deze omgeving dat hij de eerste minuten niet opmerkte in welke richting hij liep.

Hij wist het zelf niet, maar hij liep inmiddels bijna een uur en het was nu midden op de dag. Hij merkte ook niet dat hij honger en dorst kreeg en evenmin dat hij moe werd, zo groot was zijn opluchting dat hij het donkere bos achter zich had gelaten. Toen hij over zijn schouder keek zag hij het donkere bos niet meer. Hij draaide zich helemaal om en de zonovergoten omgeving kwam hem vreemd onbekend voor. Dichtbij glansden de zilverberken in de zon. Een vogeltje op een tak staarde hem aan, alsof het te warm was om te bewegen, en opeens kreeg Kiy het gevoel in de felle zonnewarmte dat alles om hem heen iets van een droom kreeg. Verderop was het struikgewas dicht en er groeide een scherm van rietstengels.

Toen zag hij het schitterende licht.

Het kwam uit de aarde, onder een verwarde massa wortels vandaan en het scheen fel in zijn ogen, zodat hij moest knipperen. Hij deed een stap naar voren. Nog steeds schitterde het licht, een licht in de grond. Voorzichtig kwam hij nog wat dichtbij en toen hij dat deed vormde zich een gedachte in zijn geest.

Dat licht, vroeg hij zich af, kon dat de weg zijn naar de andere wereld?

Dat was zeker mogelijk. Want het Slavische woord waarmee de mensen de andere wereld aanduidden klonk identiek aan het woord voor 'licht'. En Kiy wist dat de *domovoi* en de andere voorouders ergens onder de grond leefden. Hier was een bijzonder licht, op een geheimzinnige plek, ergens in de grond. Misschien was dit inderdaad de toegang...

Voorzichtig deed hij weer een paar stappen en hij zag dat het licht weerkaatste op een klein, half verborgen stroompje, omdat het zonlicht op het water viel. De beek slingerde door het struikgewas, verdween soms helemaal in een geul, om een paar meter verderop weer tussen het hoge gras te verschijnen. Maar dat het licht werd weerkaatst maakte het niet minder geheimzinnig voor de kleine jongen. Terwijl hij met zijn ogen de waterloop volgde en naar de glanzende berken en het weelderige gras keek, kwam een tweede en nog opwindendere gedachte in hem op. Ik heb het bereikt, dacht hij. Hier moet het zijn. Hij moest bij het gehei-

me koninkrijk zijn gekomen, het rijk van Drie-keer-Negen. Want welke plek kon meer betoverd zijn dan deze?

Verbaasd en nieuwsgierig volgde hij het water, ongeveer vijftig meter door de begroeiing, tot hij bij lage rotsen kwam, waar hij een hazelaar zag. Daar bleef hij staan. Hij raakte de rots aan; de steen was warm, bijna te heet om aan te raken. Opeens kreeg hij dorst en hij aarzelde even om van het magische water te drinken, maar knielde toen in het gras en schepte het kristalheldere vocht met beide handen op. Het smaakte heerlijk fris.

Toen klauterde hij op de rots om beter te kunnen zien waar hij was. Naast hem was een richel. Hij stak zijn hand omhoog om houvast te zoeken.

En voelde hoe zijn vingers zich om een slang klemden.

Hij zou zelf niet kunnen zeggen hoe hij een seconde later wel drie meter bij de rots vandaan was, sidderend van top tot teen. Met zijn hoofd maakte hij schokkende bewegingen, heen en weer, kijkend naar het water, de bomen en de rotsen, om te zien of er nog meer slangen waren die hem dreigden te besluipen. Een grashalm streek langs zijn enkel en hij sprong verschrikt op.

Maar de slang op de rots had zich niet bewogen. Hij zag de staart langs de steen omlaaghangen. Twee lange minuten bleef hij wachten, nog steeds bevend. Niets bewoog op de grond, maar hoog boven zijn hoofd zweefde een buizerd voorbij, met roerloze vleugels en zonder geluid te maken.

Langzaam won zijn nieuwsgierigheid het van zijn angst en de kleine jongen kroop weer naar voren. De slang was dood. Het reptiel lag vreemd verwrongen op de rotsrichel. Helemaal uitgestrekt zou het dier twee, drie keer zo lang zijn. De kop was open gekliefd en uitgehold, en hij vroeg zich af hoe dat was gebeurd. Door een adelaar misschien. Kiy zag dat het een adder was – er leefden verschillende soorten slangen in dat gebied – en al was de slang dood, toch huiverde hij onwillekeurig als hij ernaar keek.

Intussen drong het tot hem door dat er nog iets anders was waardoor hij, ondanks zijn angst, minder beefde en zelfs even moest glimlachen. Ja, dit moest het magische koninkrijk zijn. De slang lag in de schaduw van een struik die vanuit de kloof tussen beide rotsblokken groeide. En de struik was een hazelaar.

‘Nu zal ik dus mijn beer kunnen vinden,’ zei Kiy hardop.

Want de dode slang kon hem een van de grootste geheimen van de wereld vertellen: het geheim van de magische taal.

De magische taal was geluidloos. Alle planten en bomen spraken die taal, evenals de stenen en de rivieren. En dieren soms ook. Het geheim kon op verschillende manieren worden onthuld; dat had niemand minder dan zijn grootmoeder hem verteld: ‘Als je een slang uit het vuur redt, of voorkomt dat een vis wordt gevangen. Of wanneer je varenzaad vindt om middernacht bij de zomerzonnwende. De derde mogelijkheid is dat je een kikker vindt tijdens het ploegen en die in je mond stopt. De vierde mogelijkheid is dat je een dode slang onder een hazelaar vindt. Dan moet je het dier bakken en het hart opeten.’

Als ik met de dieren en de bomen kan praten, dacht Kiy, zal ik snel weten waar mijn berenjong is.

Tevreden keek hij naar de dode slang, maar hoe moest hij het reptiel bakken? Er was hier geen vuur. Misschien kan ik de slang naar het dorp slepen, dacht hij.

Hij zag dat de slang nog niet lang dood was, en afgezien van de open gekliefde kop leek het beest elk moment weer tot leven te kunnen komen. Nee, dacht hij, ik kan de slang niet mee naar het dorp slepen.

Toen kreeg hij een troostende gedachte en het was alsof hij een breed pad in het bos zag. Ik zal teruggaan en oom Mal halen. Hij zal me helpen en de slang braden.

Dat zou gemakkelijk genoeg zijn. Het leek wel of zijn reis al voorbij was en hij weer veilig thuis was. Opgelucht klauterde hij van de rots en hij liep terug langs het beekje. De omgeving leek minder betoverd, meer vertrouwd toen hij aan de terugweg begon.

Het duurde vijf minuten totdat hij besepte dat hij verdwaald was.

Toen hij van de glanzende poel verder was gelopen tussen de bomen had hij zijn richting bepaald aan de hand van de voorbijdrijvende wolken. Maar waarom kwam de omgeving hem dan zo onbekend voor? De bomen werden steeds hoger en stonden dichter op elkaar. Hier en daar stonden struiken en alles zag er heel anders uit dan op de heenweg. Nu zou Kiy zelfs blij zijn als hij de gevaarlijke poel met de loerende *roesalki* zag. Weer keek hij op naar de wolken, maar hij besepte niet dat de wind sinds het middaguur een beetje gedraaid was.

En toen, eindelijk, raakte de kleine jongen langzaam in paniek. Steeds sterker veranderde het vage besef in de zekerheid dat hij verdwaald was en hij leek omgeven door een akelige kilte. Hij bleef staan, keek naar links en naar rechts en zag alleen eindeloze rijen bomen die zich in elke richting uitstrekten. Hij besepte dat het hopeloos was.

Er was geen uitweg.

Hij riep en hij schreeuwde om zijn moeder, wel vier, vijf keer. Maar zijn kreten gingen verloren in het bos. Het was alsof de dag zelf hem in de val had gelokt, hem opsloot in het bos onder de oneindige blauwe hemel en nu spottend op hem neerkeek. Misschien zou hij nooit meer thuiskomen. Vlak bij hem lag een omgevallen boom en hij ging naast de stam zitten. Golven van verdriet kwamen over hem heen toen hij daar tegen de boomstam leunde, te moedeloos om verder te lopen. Hij begon te huilen.

Twee keer riep hij weer om hulp, maar er kwam geen antwoord. Naast hem groeide een grote paddenstoel. Hij stak zijn hand uit en streefde over de zachte hoed, zoekend naar troost en zachtjes huilend. Zo verstreken verscheidene minuten, totdat hij het warm kreeg van het huilen en zijn betraande oogleden zwaar werden. Zijn hoofd zakte langzaam naar voren, tot zijn kin op zijn borst rustte.

Eerst vroeg hij zich verbaasd af of hij droomde toen hij de kleine beer zag.

Het dier was kennelijk weg gedwaald van zijn moeder en liep onhandig, bijna struikelend over zijn grote poten in de haast haar weer in te halen. Het berenjong kwam dicht bij de plek waar Kiy half in slaap was gesukkeld.

Kiy wreef in zijn ogen, krabbelde overeind en kneep in zijn arm om er zeker van te zijn dat hij wakker was, en keek het dier na. Zou hij dan toch het berenjong hebben gevonden? Hij kon het zelf nauwelijks geloven. Het dier was nog te zien, scharrelend in de richting van een bruine gestalte die zijn moeder moest zijn en die ongeveer honderd meter verderop liep. De bruine vorm verdween achter een boom.

Kiy vergat alles en zette de achtervolging in. Hij had maar één gedachte: ik moet zien in welke richting ze lopen. Opgewonden en zo snel hij kon rennen volgde hij de dieren.

Ze gingen hem voor door het bos, over een open plek en weer verder tussen de bomen.

Opeens zag Kiy een helderrood, zilver- en goudkleurig licht in de lage takken van een boom. Wat kon dat zijn?

Plotseling drong het tot hem door wat het was. Wat leefde er in de bomen, met zulke glanzende kleuren? Wat bewaakte de waardevolle dingen waar de mensen, en ongetwijfeld ook het berenjong, naar zochten? Wat anders dan het zeldzaamste en mooiste van alle wezens in het bos?

Dat kon alleen een vuurvogel zijn.

De vuurvogel had veren in allerlei kleuren die glinsterden en sprankelden, zelfs in het donker. Als je ongemerkt dicht bij zijn staart kon komen en een van de lange veren bemachtigde, kon je alles krijgen wat je maar wilde. De vuurvogel betekende warmte en geluk. En Kiy wist wel zeker dat het berenjong nu bij de vuurvogel op hem wachtte. Het leek of het glinsterende licht hem uitnodigend wenkte dichterbij te komen.

Hij liep verder, tot hij nog een meter of tien van het licht verwijderd was. De vuurvogel bleef zitten en straalde licht uit: de vogel wachtte op hem. Met een kreet van vreugde rende Kiy door de berkenhaag naar de open plek.

Het gezicht van de ruiter onder de metalen helm keek hem onbewogen aan. De helm was bezet met verscheidene kleurige edelstenen rond een glanzende kam die schitterde in het zonlicht, bijna zo fel als een vuurvogel. Het gezicht was donker, met een grote adelaarsneus. Zijn lange zwarte haar viel golvend vanonder de helm tot op zijn schouders; zijn zwarte, amandelvormige ogen waren kil. Over zijn schouder droeg de ruiter een lange boog.

De kleine jongen stond voor hem, als gebiologeerd. Het paard van de indrukwekkende ruiter was zwart en de leren tuigriemen waren rijk versierd. Het paard graasde eerst in de schaduw van de bomen, maar nu keek het dier traag op naar Kiy.

Het gezicht van de ruiter bleef roerloos.

Toen bewoog zijn arm razendsnel.

Eveneens van Edward Rutherford:

New York

Parijs

Londen

China

Vierde druk, tweede in deze uitvoering, maart 2023

Oorspronkelijke titel *Russka*

Oorspronkelijke uitgever The Random House Publishing Group

Copyright © 1991 by Edward Rutherford

The moral right of Edward Rutherford to be identified as the author of this work has been asserted by him in accordance with the Copyright, Designs and Patents Act 1988 Copyright

© 2018 voor deze uitgave Uitgeverij De Fontein, Utrecht

Dit boek is eerder verschenen bij Unieboek

Vertaling Pieter Verhulst

Omslagontwerp Wil Immink Design

Omslagillustratie iStock/Wil Immink Design

Opmaak binnenwerk ZetSpiegel, Best

ISBN 978 90 261 6623 5

ISBN e-book 978 90 261 4477 6

NUR 302

www.uitgeverijdefontein.nl

Uitgeverij De Fontein vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Alle personen in dit boek zijn door de auteur bedacht. Enige gelijkenis met bestaande – overleden of nog in leven zijnde – personen, anders dan die in het publieke domein thuishoren, berust op puur toeval.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch, door geluidsopname- of weergaveapparatuur, of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.